

Tomasz Szyszlak

Korporacja subetnosem inspirowana. Kozacy rejestrowi w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

Abstrakt

Artykuł poświęcony został inspirowanej przez jeden z subetnosów narodu rosyjskiego korporacji siłowej – zarejestrowanym organizacjom kozackim. Celem pracy było ukazanie ich miejsca w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej. Postawiono i pozytywnie zweryfikowano hipotezę, że Kozacy rejestrowi stanowią istotny element dopełniający niewydolny system. Uwagę skoncentrowano na systemie bezpieczeństwa militarnego oraz systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego, choć ukazano również obecność problemu w kontekście innych podsystemów rosyjskiego systemu bezpieczeństwa narodowego.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Kozacy, subetnos, system bezpieczeństwa narodowego

Wstęp

Pojęciem „subetnos” w radzieckiej i rosyjskiej etnografii zwykło się określać taki typ zbiorowości ludzkiej, której cechy etniczne (np. pochodzenie, dialekt, kultura, religia, samoidentyfikacja) są wyrażone z mniejszą intensywnością, aniżeli w etnosie, którego zresztą wspólnota subetniczna jest częścią. Z jednej strony subetnosami mogą być dawne etnosy (grupy etniczne), które na skutek procesów asymilacji utraciły swoją wyraźną odrębność, z drugiej zaś grupy etnograficzne, które umacniają poczucie własnej tożsamości, z trzeciej z kolei społeczności żyjące na pograniczach etnicznych. Subetnosy nie miały tyle szczęścia, aby stać się pełnoprawnymi etnosami, co wcale nie oznacza, że takiego szczęścia nie będą mieć w przyszłości. Jak zauważa Grzegorz Pełczyński, koncepcja subetnosu *zdaje się być dość udanym, przynajmniej terminologicznie, rozwiązaniem problemu grup*

o trudnym do ustalenia statusie etnicznym, niemniej, nie należy posługiwać się nią na określenie takiej wspólnoty, której członkowie bez zastrzeżeń uważają się za element etnosu i również przez pozostałych członków tego etnosu za takich są uważani¹.

Historia etniczna Rosjan to permanentny proces tworzenia się szeregu grup lokalnych, które współcześnie możemy zakwalifikować jako grupy etnograficzne bądź subetnosy. Do tej ostatniej kategorii przyporządkujemy zwłaszcza takie grupy rosyjskich osadników, które przemieszczały się na nowe tereny przed czy też zaraz po przyłączeniu tych ziem do państwa moskiewskiego, często mieszając się z zastaną ludnością obcą etnicznie. Wśród subetnosów w ramach narodu rosyjskiego wyróżnia się zazwyczaj żyjących od XII w. nad Morzem Białym staroobrzędowych Pomorców, Kamczadałów z Kraju Kamczackiego – potomków pierwszych rosyjskich osadników oraz Itelmenów, Koriaków i Czuwańców, czy też wypędzonych najpierw z rozkazu carycy Anny a następnie carycy Katarzyny II w połowie XVIII w. raskolniczych Siemiejskich z Wietki w dzisiejszym obwodzie homelskim na Białorusi, zwanych niekiedy Polakami, których osiedlono nad Bajkałem².

Szczególne miejsce wśród rosyjskich subetnosów przynależy Kozakom, zwłaszcza dońskim, kubańskim i terskim. Według niektórych opinii, podobnie jak w przypadku Ukraińców, Kozacy mogli dać początek odrębnemu etnosowi, ale proces ten został zahamowany przez komunizm. Eseiista i krytyk literacki Kyrył Ankudinow na łamach „Ruskiego Żurnala” rekapitułuje, że *Kozacy to naród z przerwana etnogenezą, który przestał być narodem i stał się strukturą społeczną w ramach narodu rosyjskiego*³. Przyglądając się ich XX-wiecznej historii można zauważyć mniej lub bardziej trwałe próby podkreślania kozackiej odrębności: w okresie po rewolucji październikowej w latach 1918-1920 funkcjonowała niepodległa Republika Dońska, w czasach Wielkiej Wojny Ojczyźnianej Kozacy wiązali nadzieje na niezależność z hitlerowskimi Niemcami, zaś na przełomie lat 80. i 90. w ramach tzw. parady suwerenności utworzono republiki kozackie w południowej części Rosji, których władze żądały uznania za pełnoprawne podmioty federacji⁴. W pierwszych latach po upadku ZSRR, wychodząc naprzeciw prósbom przedstawicieli ruchów na rzecz odrodzenia kozactwa, na Kozaków rozciągnięto

¹ G. Pelczyński, *Z problematyki klasyfikacji etnicznej w etnografii radzieckiej*, „Studia Socjologiczne” 1992, nr 3-4, s. 120-121.

² И.В. Власова, *Этнографические группы русского народа*, [w:] *Русские*, red. В.А. Александров, И.В. Власова, Н.С. Полищук, Москва 2003, s. 107-118.

³ К. Анкудинов, А. Карасёв, *Казакки: народ или социальная структура*, „Русский Журнал”, 20 X 2011.

⁴ Pojęcie „parada suwerenności” („парад суверенитетов”) odnosi się do całej serii deklaracji suwerenności, ogłaszanych przez poszczególne republiki związkowe, podmioty w ich ramach, nowe twory wcześniej nie istniejące (np. Naddniestrzańska Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka), które na przełomie lat 80. i 90. XX w. zaczęły podkreślać prymat miejscowego prawa ustrojowego (konstytucji) nad konstytucją związkową i/lub republikańską.

przepisy o rehabilitacji narodów represjonowanych przez reżim komunistyczny, definiując ich jako „historycznie ukształtowaną wspólnotę kulturowo-etniczną”⁵. Niemniej już kilka lat później w oficjalnym dyskursie – prawdopodobnie w obawie przed ewentualnym separatyzmem i zamachem na integralność narodu rosyjskiego – zaczęto odrzucać tezę o odrębności etnicznej Kozaków. Jeżeli w 2002 r. w Rosji było 140 tys. osób deklarujących się jako Kozacy, to w 2010 r. ich liczba spadła do 67,6 tys., zaliczając ich jednocześnie do etnicznych Rosjan. Pojawiają się paramilitarne organizacje kozackie ściśle powiązane z Kremlem, wypełniając lukę w niewydolnym systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej. Liczbę ich członków ocenia się na kilkaset tysięcy. Rosyjscy Kozacy to – stosując porównanie Richarda Arnolda – z jednej strony żołnierze, „wojownicy”, z drugiej strony „cheerleaderzy”, których zadaniem jest utrzymanie morale, m.in. poprzez udział w paradach wojskowych⁶.

Celem niniejszej pracy jest ukazanie miejsca kozackich stowarzyszeń rejestrowych – a więc inspirowanych historycznymi Kozakami i niewiele ponadto – w systemie bezpieczeństwa narodowego północnego sąsiada Polski. Hipotezą jest stwierdzenie, że Kozacy rejestrowi stanowią istotny element dopełniający niewydolny system. W pierwszej części artykułu zostanie omówiony kluczowy dla dalszych rozważań termin „system bezpieczeństwa narodowego”. Następnie przedstawiona zostanie koncepcja udziału kozackich stowarzyszeń rejestrowych w systemie bezpieczeństwa narodowego, aby w ostatniej merytorycznej części artykułu przejść do praktycznej strony ich działalności na rzecz bezpieczeństwa, przede wszystkim w aspekcie systemu bezpieczeństwa militarnego oraz systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Pojęcie systemu bezpieczeństwa narodowego

System bezpieczeństwa narodowego rozpatrywać możemy na kilka różnych sposobów. W literaturze przedmiotu, dokumentach strategicznych oraz w dyskursie publicznym dominuje ujęcie instytucjonalno-normatywne. W definicjach z tejże grupy podkreśla się przede wszystkim rolę idei i wartości istotnych dla bezpieczeństwa narodowego, odzwierciedlonych w zapisach strategii bezpieczeństwa narodowego oraz strategii sektorowych, implementowanych do dokumentów prawnych, wagę instytucji wywierających wpływ i uczestniczących w kreowaniu bezpieczeństwa narodowego oraz znaczenie norm prawnych regulujących i wcielających

⁵ Указ Президента Российской Федерации „О мерах по реализации закона Российской Федерации «О реабилитации репрессированных народов» в отношении казачества”, 15 VI 1992, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/1520> (15 VIII 2022).

⁶ R. Arnold, *Russia's Cossacks: „Fighters” Versus „Cheerleaders” – Analysis*, „Eurasia Review Journal”, 11 V 2022.

wyżej wymienione idee i wartości w życie, jak również kodyfikujących struktury i funkcjonowanie instytucji bezpieczeństwa narodowego. Przykładem tego typu ujęcia są zapisy pochodzące z nieobowiązującej już rosyjskiej ustawy o bezpieczeństwie z 5 III 1992 r., w której cały rozdział II (art. 8-12) poświęcony był systemowi bezpieczeństwa narodowego, jego podstawowym elementom i funkcjom, rozgraniczeniu pełnomocnictw organów władzy w systemie, kierownictwu państwowymi organami zapewniającymi bezpieczeństwo, a także siłom i środkiem zapewniającym bezpieczeństwo. W art. 8 dokumentu mogliśmy przeczytać:

Na system bezpieczeństwa składają się organy ustawodawcze, wykonawcze i sądownicze, państwowe, społeczne i inne organizacje, obywatele uczestniczący w zapewnianiu bezpieczeństwa zgodnie z prawem, a także akty prawne regulujące stosunki w sferze bezpieczeństwa⁷.

Zgodnie z art. 9 do podstawowych funkcji tak rozumianego systemu należą: a) identyfikacja i przewidywanie zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych żywotnych interesów obiektów ochrony, realizowanie szeregu działań operacyjnych i długofalowych w celu ich zapobiegania i neutralizacji; b) tworzenie i utrzymywanie sił i środków zapewniających bezpieczeństwo; c) zarządzanie siłami i środkami zapewniającymi bezpieczeństwo w warunkach normalnych i nadzwyczajnych; d) wdrożenie systemu środków przywracających normalne funkcjonowanie obiektom ochrony w regionach, które ucierpiały w wyniku sytuacji nadzwyczajnej; e) udział w porozumieniach dotyczących bezpieczeństwa poza Federacją Rosyjską zgodnie z umowami międzynarodowymi i umowami zawartymi lub uznanymi przez Federację Rosyjską⁸.

Można również zaproponować rozpatrywanie systemu bezpieczeństwa narodowego przez pryzmat ujęcia systemowo-funkcjonalnego. Dobry przykład obrazujący tego typu rozumienie stanowią polskie dokumenty strategiczne. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r. używa terminu „system bezpieczeństwa narodowego”, niemniej definicji, co należy rozumieć pod tym pojęciem zabrakło. W poprzednich strategiach generalnych z 2007 i 2014 r., czy też w Strategii Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego 2022 z 2013 r. taka definicja się znalazła. Możemy zacytować dla przykładu punkt 15 poprzednio obowiązującej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 2014 r.:

System bezpieczeństwa narodowego obejmuje siły, środki i zasoby przeznaczone przez państwo do realizacji zadań w tym obszarze, odpowiednio zorganizowane,

⁷ Закон Российской Федерации № 2446-I О безопасности, 5 III 1992, <https://base.garant.ru/10136200/> (15 VIII 2022).

⁸ T. Szyszlak, *The impact of Immigration from Post-Soviet States on the National Security System of the Russian Federation*, „The Voice of Security Awareness” 2017, nr 2, s. 9.

utrzymywane i przygotowywane. Składa się on z podsystemu kierowania i podsystemów wykonawczych, w tym podsystemów operacyjnych (obronny i ochronne) i podsystemów wsparcia (społeczne i gospodarcze)⁹.

Trzecie ujęcie, które można zaproponować w kontekście analizy systemu bezpieczeństwa narodowego to ujęcie strukturalno-instytucjonalne. Dla Bernarda Wiśniewskiego system bezpieczeństwa narodowego to wielki system rzeczywisty, który sensu largo:

(...) stanowi ogół podmiotów prowadzących działalność na wszystkich szczeblach organizacyjnych państwa i relacji zachodzących między nimi, związany z zapewnieniem warunków do bezpiecznego funkcjonowania państwa w sytuacjach kryzysowych, w warunkach niezagrożenia, zagrożeń niemilitarnych (pozamilitarnych) i militarnych oraz wojny¹⁰.

Wiśniewski uzasadnia, dlaczego mamy do czynienia z systemem wielkim: po pierwsze, jest on nadsystemem w stosunku do systemów, które wchodzi w jego skład, a mianowicie, po drugie, systemu działalności bieżącej w obszarze bezpieczeństwa narodowego, systemu zarządzania kryzysowego oraz systemu obronnego, po trzecie, wyżej wymienione systemy mają swoje podsystemy (kierowania i wykonawcze), a te, po czwarte, posiadają swoje elementy¹¹.

Wyszczególnione przez Wiśniewskiego systemy działalności bieżącej w obszarze bezpieczeństwa narodowego, zarządzania kryzysowego oraz obrony stanowią dla niego wąskie ujęcie systemu bezpieczeństwa narodowego. Odmienne, ale również przedmiotowe rozróżnienie podsystemów wchodzących w skład systemu bezpieczeństwa narodowego, podają m.in. Waldemar Kitler¹² czy Tomasz Szyszlak. Ten ostatni nawiązując do zaproponowanego przez przedstawicieli szkoły kopenhaskiej podziału na obszary bezpieczeństwa zauważa, że system bezpieczeństwa narodowego składa się z konstruujących go elementów-podsystemów, m.in. systemu bezpieczeństwa militarnego, systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego, systemu bezpieczeństwa politycznego, systemu bezpieczeństwa społecznego, systemu bezpieczeństwa kulturowego, systemu bezpieczeństwa ekonomicznego, systemu bezpieczeństwa ekologicznego. Wszystkie te elementy są ze sobą powiązane wzajemnymi relacjami współzależności i współdziałania. Jeżeli nie ma wątpliwości, że dany problem znajduje się w sferze odpowiedzialności jednego z powyższych podsystemów, nie oznacza to, że do zajęcia się nim nie

⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.

¹⁰ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013, s. 346.

¹¹ *Ibidem*, s. 347.

¹² W. Kitler, *Organizacja bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty ustrojowe, prawno-administracyjne i systemowe*, Toruń 2018.

będzie rościć sobie prawa również inny z podsystemów. Pojawiają się zatem również relacje rywalizacji. Wspólne dla wspomnianych podsystemów będą ponadto naczelné instytucje władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, wyznaczające ich podstawowe kierunki funkcjonowania¹³.

Na gruncie rosyjskim należy zauważyć, że zarówno w aktach normatywnych, jak i w literaturze przedmiotu, obok terminu „system bezpieczeństwa narodowego” („система национальной безопасности”) można spotkać pojęcie „system zapewnienia bezpieczeństwa narodowego” („система обеспечения национальной безопасности”). Zazwyczaj oba terminy traktowane są jako synonimy, ale niektórzy naukowcy dostrzegają różnice w ich znaczeniu. „System bezpieczeństwa narodowego” jest kombinacją elementów wchodzących w zakres bezpieczeństwa (interesy narodowe, zagrożenia i czynniki bezpieczeństwa jednostki, społeczeństwa i państwa oraz ich wzajemne oddziaływania) oraz ich rodzajów. Dlatego – zgodnie z tematem bezpieczeństwa – można wyróżnić bezpieczeństwo osobiste, publiczne i państwowe; według poziomów – bezpieczeństwo lokalne, narodowe, regionalne i globalne; według sfery bezpieczeństwa – polityczne, ekonomiczne, społeczne, duchowe, informacyjne itp. System bezpieczeństwa narodowego stanowi emanację poziomu ochrony interesów narodowych przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi¹⁴.

System bezpieczeństwa narodowego Rosji stanowi zespół powiązanych ze sobą elementów funkcjonalnych, które tworzą jednolitą systemową całość. Państwo jako złożony system tworzony przez zróżnicowane społeczeństwo integruje w swoje ramy szereg podsystemów, w których możliwe jest powstawanie zagrożeń, zarówno dla sfery relacji, jak i bezpieczeństwa państwa jako całości. Nie ma ogólnej zgody co do tego, które poszczególne podsystemy wchodzą w skład systemu bezpieczeństwa narodowego¹⁵. Z kolei „system zapewnienia bezpieczeństwa narodowego” kładzie nacisk na strukturę organizacyjną zapewniającą bezpieczeństwo narodowe, w tym zespół podmiotów zaangażowanych w ochronę interesów narodowych, a także polityczne, gospodarcze, prawne i inne wsparcie ich działalności. W ten sposób oddaje to w punkcie 5.6 obowiązująca „Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej”¹⁶. „System zapewnienia bezpieczeństwa narodowego” to mechanizm umożliwiający przekształcenie przyjętej

¹³ T. Szyszlak, *Imigranci z Ukrainy – wyzwanie dla polskiego systemu bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Emigracja obywateli Ukrainy do Polski po 2013 roku i jej wpływ na bezpieczeństwo*, red. M. Lubicz Miszewski, Wrocław 2017, s. 51.

¹⁴ А.В. Опалев, *Содержание и структура системы обеспечения национальной безопасности*, „Вестник Российской Академии Естественных Наук” 2015, no. 5.

¹⁵ Н.А. Трусов, *Система национальной безопасности России*, „Вестник Нижегородской академии МВД России” 2016, no. 3.

¹⁶ Указ Президента Российской Федерации № 400 О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации, 2 VII 2021, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046> (15 VIII 2022).

przez państwo polityki bezpieczeństwa narodowego w skoordynowane działania poszczególnych resortów, organizacji społecznych i obywateli na podstawie obowiązującego ustawodawstwa. Istnienie sprawnego systemu pozwala na osiągnięcie celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego – optymalnego poziomu ochrony interesów narodowych przez pewien okres historyczny, w którym istnieją realne możliwości optymalnego funkcjonowania i zrównoważonego rozwoju jednostki, społeczeństwa i państwa¹⁷.

Koncepcja udziału kozackich stowarzyszeń rejestrowych w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

W sierpniu 2020 r. prezydent Władimir Putin zatwierdził „Strategię polityki Federacji Rosyjskiej w stosunku do rosyjskiego kozactwa na lata 2021-2030”, która stanowi kluczowy dokument w zakresie kontynuacji działań Kremla w stosunku do Kozaków, zainicjowanych w koncepcji z 1994 r.¹⁸, z 2008 r.¹⁹ oraz z 2012 r.²⁰. Co do celów przyjęcia nowego dokumentu to w p. 1 znalazł się zapis:

Niniejsza Strategia jest strategicznym dokumentem planistycznym w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, który określa cel, zadania i główne kierunki polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w stosunku do rosyjskich Kozaków, a także tryb współdziałania między federalnymi władzami państwowymi, władzami państwowymi podmiotów Federacji Rosyjskiej oraz władzami lokalnymi ze stowarzyszeniami kozackimi i innymi organizacjami kozackimi w trakcie jego realizacji²¹.

W dalszej części dokumentu wyróżniono podstawy prawne polityki państwa w stosunku do Kozaków, w tym konstytucję, ustawy i rozporządzenia, a zwłaszcza kluczową dla rozpatrywanego zagadnienia ustawę o służbie państwowej rosyjskiego kozactwa z 5 XII 2005 r.²². Ponadto zapewniono, że Strategia uwzględni

¹⁷ А.В. Опалев, *op.cit.*

¹⁸ Постановление Правительства Российской Федерации № 355 О концепции государственной политики по отношению к казачеству, 22 IV 1994, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102409171&backlink=1&&nd=102029651> (15 VIII 2022).

¹⁹ Концепция государственной политики Российской Федерации в отношении российского казачества, 3 VII 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/639> (15 VIII 2022).

²⁰ Стратегия развития государственной политики Российской Федерации в отношении российского казачества до 2020 года, 15 IX 2012, <https://legalacts.ru/doc/strategija-razvitija-gosudarstvennoi-politiki-rossiiskoi-federatsii-v/> (15 VIII 2022).

²¹ Указ Президента РФ № 505 Об утверждении Стратегии государственной политики Российской Федерации в отношении российского казачества на 2021-2030 годы, 9 VIII 2020, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/45821> (15 VIII 2022).

²² Федеральный закон № 154-ФЗ О государственной службе российского казачества, 5 XII 2005, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/23152> (15 VIII 2022).

doświadczenie kształtowania się rosyjskich Kozaków, których trzon stanowią Rosjanie, a także ich wielonarodowy i wielowyznaniowy charakter, jak również rolę Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego w formowaniu jego wyróżników kulturowych. „Rosyjskie kozactwo” zostało zdefiniowane jako *historycznie ukształtowana grupa socjokulturowa, powstała w wyniku interakcji Rosjan i innych narodów Rosji, w trakcie wielowiekowej służby Kozaków na rzecz rosyjskiego państwa i społeczeństwa*²³.

Wśród priorytetów polityki państwa w stosunku do kozactwa wyróżniono: a) zapewnienie udziału rosyjskich Kozaków w działaniach mających na celu wzmocnienie obronności kraju, bezpieczeństwa państwowego i publicznego; b) zaangażowanie ich w działania na rzecz umacniania jedności obywatelskiej, harmonizacji stosunków międzyetnicznych, przeciwdziałania ekstremizmowi oraz zapobiegania konfliktom na tle narodowościowym i religijnym; c) przyciąganie rosyjskich Kozaków do udziału w działaniach mających na celu rozwijanie więzi z rodakami mieszkającymi za granicą, a także ułatwianie im dobrowolnego przesiedlenia się do Federacji Rosyjskiej; d) zapewnienie udziału rosyjskich Kozaków w rozwiązywaniu problemów państwowych w zakresie obrony cywilnej i terytorialnej, ochrony ludności i terytoriów w razie sytuacji nadzwyczajnych, likwidacji skutków sytuacji nadzwyczajnych i klęsk żywiołowych oraz bezpieczeństwa przeciwpożarowego; e) zaangażowanie ich w działania mające na celu zachowanie i odtworzenie środowiska naturalnego, zapewnienie jakości środowiska niezbędnej do bezpiecznego życia człowieka²⁴.

W interesującym nas aspekcie kluczowe znaczenie ma założona w Strategii intensyfikacja działań w zakresie zachęcania członków wojskowych stowarzyszeń kozackich do podejmowania służby państwowej, a to poprzez: a) doskonalenie ram prawnych angażowania rosyjskich Kozaków w pełnienie służby państwowej lub innej służby, w tym opracowanie mechanizmów prawnych przyciągania rosyjskich Kozaków do udziału w obronie terytorialnej; b) doskonalenie ustawodawstwa w celu rozszerzenia uprawnień stowarzyszeń kozackich wpisanych do państwowego rejestru stowarzyszeń kozackich w Federacji Rosyjskiej o udział w zapewnieniu ochrony obiektów; c) usprawnienie procedury prowadzenia państwowego rejestru stowarzyszeń kozackich w Federacji Rosyjskiej; d) zwiększenie zaangażowania rosyjskich Kozaków w realizację zadań zapewniających bezpieczeństwo i obronność Federacji Rosyjskiej poprzez służbę wojskową członków wojskowych stowarzyszeń kozackich w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, innych oddziałach, formacjach wojskowych oraz organach; e) zapewnienie udziału członków wojskowych stowarzyszeń kozackich, będących w rezerwie, w corocznym szkoleniu wojskowym; f) rozszerzenie zaangażowania rosyjskich

²³ Указ Президента РФ № 505...

²⁴ *Ibidem*.

Kozaków, zgodnie z ustawodawstwem Federacji Rosyjskiej, w pełnieniu służby państwowej lub innej służby, we wspomaganiu organów państwowych i samorządowych w wykonywaniu ich uprawnień, w tym udział w ochronie porządku publicznego, w ochronie granicy państwowej Federacji Rosyjskiej, w działaniach obrony cywilnej, w działaniach służących zapobieganiu i eliminowaniu sytuacji nadzwyczajnych oraz eliminowaniu skutków klęsk żywiołowych, w zapewnianiu bezpieczeństwa pożarowego, wypracowywaniu wspólnych działań z jednostkami ratowniczo-gaśniczymi, w tym podczas ćwiczeń przeciwpożarowych i taktycznych w ramach garnizonów pożarniczo-ratowniczych, w działaniach na rzecz ochrony lasów przed pożarami i innymi negatywnymi skutkami, ochroną dzikiej przyrody, w innych działaniach mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa środowiska, zachowanie i odtwarzanie środowiska naturalnego, w działaniach na rzecz umacniania jedności obywatelskiej, harmonizacji stosunków międzyetnicznych, przeciwdziałania ekstremizmowi oraz zapobiegania konfliktom na tle narodowościowym i religijnym, a także w ochronie obiektów dziedzictwa kulturowego; g) zapewnienie wykorzystania potencjału rosyjskich Kozaków w zapobieganiu niemedycznej konsumpcji środków odurzających i substancji psychotropowych; h) promowanie rozwoju systemu obsady kadr wojskowych stowarzyszeń kozackich w celu zwiększenia efektywności członków tychże stowarzyszeń pełniących służbę państwową lub inną służbę, w tym: stworzenie jednolitego systemu zarządzania personelem stowarzyszeń kozackich, w tym utworzenie rezerwy personalnej, pomoc w rozwoju systemu szkolenia kadr dla wojskowych stowarzyszeń kozackich, promocja ukierunkowanego szkolenia Kozaków z obowiązkiem podjęcia służby państwowej lub komunalnej po ukończeniu studiów w określonym czasie, zapewnienie wzmocnienia środków antykorupcyjnych w wojskowych stowarzyszeniach kozackich, innych stowarzyszeniach kozackich, usprawnienie procedury zatwierdzania atamanów, przydzielania stopni, jak również doskonalenie wsparcia heraldycznego i nagradzania działalności stowarzyszeń, w tym stworzenie i prowadzenie rejestru heraldycznego Ogólnorosyjskiego Stowarzyszenia Kozackiego²⁵.

Dla dalszych rozważań kluczowe wydaje się wskazanie ustawowej definicji służby państwowej i innej służby. Zgodnie z art. 5 przywołanej ustawy o służbie państwowej rosyjskiego kozactwa członkowie zarejestrowanych wojskowych stowarzyszeń kozackich pełnią służbę wojskową w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, innych wojskach, formacjach (specjalnych) i organach wojskowych, przede wszystkim w jednostkach Sił Zbrojnych, którym nadano tradycyjne nazwy kozackie, oddziałach Gwardii Narodowej oraz ochrony granic. Ponadto rosyjscy Kozacy pomagają organom państwowym w organizowaniu i prowadzeniu ewidencji wojskowej członków stowarzyszeń kozackich, organizują edukację wojskowo-patriotyczną poborowych, ich przygotowanie do służby wojskowej oraz

²⁵ *Ibidem*.

szkolenie pozamilitarne członków stowarzyszeń kozackich w czasie ich przebywania w rezerwie. Uczestniczą również w działaniach na rzecz zapobiegania i likwidacji sytuacji nadzwyczajnych oraz likwidacji skutków klęsk żywiołowych, obrony cywilnej i terytorialnej, w działaniach na rzecz ochrony środowiska, jak również w ochronie porządku publicznego, zapewnieniu bezpieczeństwa ekologicznego i przeciwpożarowego, ochronie granicy państwowej Federacji Rosyjskiej oraz zwalczaniu terroryzmu. Nie jest to katalog zamknięty, bowiem w zakresie służby państwowej i innej służby mogą wejść również inne zadania, określone w umowie zawartej pomiędzy wojskowym stowarzyszeniem kozackim a organami władzy federalnej, państwowej w podmiotach federacji lub samorządowej²⁶.

W celu realizacji przedmiotowej Strategii powołano międzyresortową komisję ds. jej implementacji przy Rządzie Federacji Rosyjskiej²⁷. Do sprawozdawczości w zakresie realizacji Strategii została zobowiązana również Rada ds. Kozactwa przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej. Pomimo odejścia w polityce państwa w stosunku do Kozaków od wyróżniania aspektu etnicznego na rzecz korporacyjności kozackiej za koordynację działań na szczeblu centralnym odpowiada Federalna Agencja ds. Narodowości.

Kozackie stowarzyszenia rejestrowe w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

Współcześnie stowarzyszenia kozackie możemy podzielić na rejestrowe i nierejestrowe. Te pierwsze są zarejestrowane w prowadzonym od 1995 r. przez Federalną Agencję ds. Narodowości Państwowym Rejestrze Stowarzyszeń Kozackich w Federacji Rosyjskiej, a ich cechą charakterystyczną jest wzięcie na siebie przez członków tychże organizacji obowiązku pełnienia służby państwowej, zgodnie w ustanowionym porządkiem. Od 2018 r. naczelną rolę w systemie odgrywa Ogólnorosyjskie Stowarzyszenie Kozackie, w którego skład wchodzi powstałe przede wszystkim w drugiej połowie lat 90. XX w. stowarzyszenia regionalne. Jako przykład tego typu organizacji może posłużyć Wojskowe Stowarzyszenie Kozackie „Wszewielkie Wojsko Dońskie”, które należy do największych spośród nich. Działa ono na obszarze historycznej obecności Kozaków (Republika Kałmucji, obwody astrachański, rostowski i wołgogradzki), zaś siedzibą władz jest Nowoczerkask – historyczna stolica Obwodu Wojska Dońskiego. Statut „Wszewielkiego Wojska Dońskiego” został zatwierdzony na mocy dekretu prezydenta

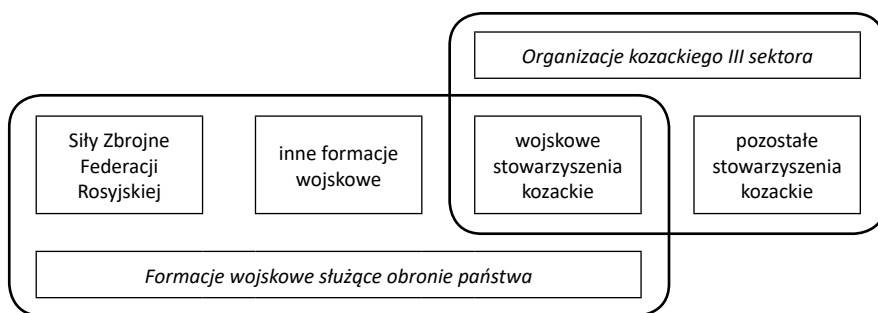
²⁶ Федеральный закон № 154-ФЗ...

²⁷ Положение о Межведомственной комиссии по реализации Стратегии государственной политики Российской Федерации в отношении российского казачества на 2021-2030 годы, https://base.garant.ru/400319870/#block_1000 (15 VIII 2022).

Borysa Jelcyna w czerwcu 1997 r.²⁸. Od września 2022 r. atamanem Wszechwielkiego Wojska Dońskiego jest Siergiej Bodriakow – starosta rejonu aksajskiego w obwodzie rostowskim, wcześniej m.in. wiceminister zasobów naturalnych i ekologii obwodu rostowskiego i dyrektor departamentu ds. kozactwa i szkół kadecich administracji obwodowej²⁹.

Stowarzyszenia nierejestrowe nie są zarejestrowane w Państwowym Rejestrze Stowarzyszeń Kozackich w Federacji Rosyjskiej, działają na podstawie przepisów dotyczących stowarzyszeń, a ich członkowie nie pełnią służby państwowej. W tym katalogu znajdują się takie, które mniej lub bardziej otwarcie propagują kozacką odrębność etniczną. Nie oznacza to, że nie odgrywają one żadnej roli w zakresie bezpieczeństwa narodowego. Wręcz przeciwnie. Wśród nich znajdują się takie, których członkowie biorą udział w działaniach zgodnych z racją stanu Kremla, m.in. jako ochotnicy walczyli w wojnach w Bośni i Hercegowinie, Syrii oraz w szeregu konfliktach na obszarze postradzieckim (Abchazja, Naddniestrze, Osetia Południowa). W ramach prywatnych firm wojskowych (PMC) byli obecni w Libii, Republice Środkowoafrykańskiej czy Wenezueli. Na równi z członkami stowarzyszeń rejestrowych od początku zaangażowali się w wojnę z Ukrainą, uczestnicząc jako osławione „zielone ludziki” w zajmowaniu przez Rosjan Półwyspu Krymskiego, z kolei ataman Nikołaj Kozycyn ze Związku Kozaków Obwodu Wojska Dońskiego utworzył Kozacką Gwardię Narodową i przejął faktyczną władzę w części obwodu ługańskiego.

Rysunek 1. Stowarzyszenia kozackie w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

Źródło: opracowanie własne.

²⁸ Указ Президента РФ № 612 Об утверждении Устава войскового казачьего общества „Все великое войско Донское”, 17 VI 1997, <http://kremlin.ru/acts/bank/11072> (15 VIII 2022).

²⁹ *Атаман* [3 IX 2022], <http://www.don-kazak.ru/ataman/> (10 IX 2022).

Pełna odpowiedź na pytanie o miejsce stowarzyszeń kozackich w systemie bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej wymaga przeanalizowania nie tylko Strategii, ale i szeregu aktów prawnych wydanych na poziomie federalnym, jak i w jej podmiotach, a także spojrzenie na praktykę ich realizacji. Historycznie rzecz ujmując Kozacy stanowią fenomen dziejów naszego północnego sąsiada, ale również nadają mu koloryt i współcześnie. Dla Igora Jerochina to przede wszystkim siła militarna, dlatego też odrodzenie kozactwa ma na celu wzmocnienie rosyjskich Sił Zbrojnych i innych instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo³⁰.

Na szczególną rolę kozactwa w zakresie bezpieczeństwa narodowego zwraca uwagę również Wiktor Truchanow. Według jego oceny we współczesnym państwie wzrasta rola różnych grup społecznych w zapewnianiu bezpieczeństwa narodowego, a Kozacy odgrywają w tym procesie rolę naczelną: *Dzisiaj ruch kozacki jest prawdziwą siłą, ponieważ nosi w sobie głównie konstruktywny charakter, który ma zdolność wpływania na stan życia społeczno-politycznego*³¹.

Z kolei Jolanta Darczewska dostrzega:

Niedookreślony status prawny, polityczny i społeczny kozaków umożliwił Kremlowi obsadzanie ich w różnych rolach – od paramilitarnej organizacji, która ma dbać o wychowanie młodzieży w duchu patriotyzmu i posłuszeństwa obywatelskiego, poprzez rolę ochotniczej straży pożarnej i straży leśnej, rezerwy policji do profilaktyki przestępczości, walki z terroryzmem, ekstremizmem i nielegalną migracją, po rolę nieregularnych sił walki informacyjnej, sił obrony cywilnej i obrony terytorialnej³².

W oparciu o propozycję rozumienia systemu bezpieczeństwa narodowego jako systemu złożonego z podsystemów opartych na obszarach bezpieczeństwa dalsze rozważania zostaną skoncentrowane na analizie systemu bezpieczeństwa militarnego oraz systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego, choć – jak wynika z poniższej tabeli – obecność kozackich stowarzyszeń rejestrowych wydaje się być istotna również dla innych podsystemów.

Jak dekadę temu zauważył Igor Korotczenko, redaktor naczelny prokremlońskiej „Nacjonalnej Obrony”, *Kozacy są genetycznie predystynowani do służby w armii i służą z zapałem, są potrzebni i na Kaukazie, jak na granicy na Dalekim Wschodzie (...)*³³. Rolę Kozaków w systemie bezpieczeństwa militarnego Federacji Rosyjskiej dostrzeżono już blisko trzy dekady temu. W marcu 1993 r. prezydent

³⁰ И.Ю. Ерохин, *Казачество в свете вопроса военной службы*, „Теория и практика общественного развития” 2013, nr 4, s. 174.

³¹ В.А. Труханов, *Система национальной безопасности: влияние социального фактора (на примере казачества)*, Саратов 2003, s. 2.

³² J. Darczewska, *Kozacy Putina. Folklor, biznes czy polityka?*, Warszawa 2017, s. 6.

³³ Е. Созаев-Гурьев, *Генштаб увеличивает число казачьих частей в армии* [3 VIII 2012], <https://iz.ru/news/532117> (15 VIII 2022).

Tabela 1. Kozackie stowarzyszenia rejestrowe w podsystemach systemu bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej

Podsystem	Rola
bezpieczeństwa militarnego	rezerwa mobilizacyjna Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej
bezpieczeństwa i porządku publicznego	ochrona granicy państwowej
	przeciwdziałanie nielegalnej imigracji
	ochrona imprez masowych
	wsparcie obrony cywilnej i obrony terytorialnej
	wolontariat policyjny
	komercyjne świadczenie usług ochroniarskich
bezpieczeństwa politycznego	umacnianie rosyjskiej państwowości
	narzędzie do walki z opozycją
	pacyfikowanie osób o nierosyjskim pochodzeniu etnicznym
bezpieczeństwa społecznego	przeciwdziałanie alkoholizmowi, narkomanii i innym patologiom
	walka z cyberzagrożeniami
bezpieczeństwa kulturowego	umacnianie wartości konserwatywnych w rosyjskim społeczeństwie
	wychowanie duchowo-patriotyczne społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży
	współpraca z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym
	propagowanie folkloru kozackiego jako elementu rosyjskiego dziedzictwa narodowego
	udział w defiladach i innych uroczystościach patriotycznych i religijnych
bezpieczeństwa ekonomicznego	odciążenie wydatków budżetowych na rzecz bezpieczeństwa
	koncesje w zakresie przedsiębiorczości
	produkcja żywności dla Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i innych instytucji bezpieczeństwa
	kontrola handlu detalicznego w zakresie sprzedaży żywności i innych produktów objętych zakazem
bezpieczeństwa ekologicznego	monitorowanie stanu środowiska naturalnego
	ochrona lasów państwowych

Źródło: opracowanie własne.

Jelcyn wydał dekret o reformie struktur wojskowych, wojsk pogranicznych i wewnętrznych na obszarze Kaukazu Północnego oraz wsparciu państwa dla Kozaków, zgodnie z którym – w związku z likwidacją Zakaukaskiego Okręgu Pogranicznego i utworzeniem Północnokaukaskiego Okręgu Pogranicznego z siedzibą w Stawropolu w strukturach Wojsk Pogranicznych Ministerstwa Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej – umożliwiono Kozakom służbę wojskową. Kozaków zdefiniowano jako obywateli Federacji Rosyjskiej, którzy albo uważają się za Kozaków, a jednocześnie wyrazili pragnienie wspólnego przywrócenia i rozwoju tradycyjnych dla kozactwa form gospodarowania, kultury i życia, albo też dobrowolnie przystąpili do stowarzyszeń kozackich. Federalny resort obrony stworzył pierwszą listę jednostek wojskowych do służby Kozakom, nadając im tradycyjne nazwy kozackie. Ponadto polecono administracjom lokalnym na obszarze zwartego zamieszkania Kozaków, aby przy organach samorządu tworzone organizacje w celu ich wychowania patriotycznego oraz przygotowania obrony kraju, rozwoju sportu, udziału w obronie cywilnej i terytorialnej, usuwania skutków klęsk żywiołowych i sytuacji nadzwyczajnych oraz udzielania pomocy ich ofiarom³⁴.

W latach 2011-2014 członkowie wojskowych stowarzyszeń kozackich kierowani byli do odbycia służby wojskowej w jednostkach wojskowych, którym nadano honorową nazwę „kozacki”, z tym że członkowie jednego stowarzyszenia kierowani byli do jednej jednostki. W związku ze zmianą zasad poboru poczynając od 2014 r. brak informacji na ten temat. Niemniej zgodnie z dyrektywą Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej nr 315/3/1900 z 12 V 2021 r. Kozacy kierowani są do 17 jednostek wojskowych w ramach Sił Zbrojnych i 13 w ramach Federalnej Służby Wojsk Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej, czyli tzw. Rosgwardii³⁵.

Przykładem istniejącej do dziś formacji taktycznej z honorową nazwą „kozacka” jest 205. Samodzielna Brygada Strzelców Zmotoryzowanych z siedzibą w Budionnowsku w Kraju Stawropolskim. Powstała wiosną 1995 r. z zadaniem przywrócenia porządku konstytucyjnego i rozbrajania nielegalnych band na terenie Republiki Czeczeńskiej, od 1998 r. z honorową nazwą „kozacka”³⁶. Kozackie stowarzyszenia rejestrowe od początku wspierają brygadę materialnie i kadrowo, zwłaszcza Terskie Wojskowe Stowarzyszenie Kozackie³⁷.

³⁴ Указ Президента Российской Федерации № 341 О реформировании военных структур, пограничных и внутренних войск на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации и государственной поддержке казачества, 15 III 1993, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/3190> (15 VIII 2022).

³⁵ В. Шевченко, *Казаки – воины и резерв российской армии*, „Хопёрский полк” 2022, nr 8, s. 10.

³⁶ Директива министра обороны Российской Федерации № 314/12/0198, 17 III 1995; Приказ Министра обороны РФ № 061, 23 IX 1998.

³⁷ А. Лазарев, *Бригада казацкого края*, „Красная звезда”, 2 XI 2005.

Zaangażowanie Kozaków w służbę wojskową umożliwiło utworzenie w 2016 r., dzięki współpracy federalnego resortu obrony oraz Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego „Wszechwielkie Wojsko Dońskie” kompanii obrony terytorialnej. Kozacy w niej służący brali udział m.in. w ćwiczeniach „Kaukaz – 2016”, „Zapad – 2017”, czy „Wostok – 2018”. W ramach Kubańskiego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego utworzono 1. Dywizję Kozaków Tamańskich, która regularnie prowadzi wojskowe szkolenia polowe, co pozwoliło – według deklaracji dowództwa – na osiągnięcie pełnej gotowości do udziału w operacjach pokojowych³⁸.

Obecnie zauważalny jest wzrost liczby Kozaków w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Według stanu na koniec 2020 r. członkowie Nadwożańskiego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego w całości ukompletowali dwie baterie, członkowie Orenburskiego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego – dwa pododdziały na poziomie 89% i 93%, członkowie Kubańskiego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego – cztery pododdziały na poziomie 52-83%, członkowie Wszechwielkiego Wojska Dońskiego – trzy kompanie strzelców zmotoryzowanych na poziomie 50-69%, zaś członkowie Centralnego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego – cztery kompanie strzelców zmotoryzowanych na poziomie 30-50%³⁹.

Rosyjscy Kozacy od początku zaangażowani są w trwający od 2014 r. konflikt rosyjsko-ukraiński. W marcu 2014 r. grupa tysiąca członków Kubańskiego Wojska Kozackiego – jak możemy przeczytać w dossier atamana Ogólnorosyjskiego Stowarzyszenia Kozackiego gen. rez. Nikołaja Doługi – *przybyła z pomocą mieszkańcom Półwyspu Krymskiego*: Kozacy sprawowali ochronę porządku publicznego w Sewastopolu, dokonywali inspekcji pociągów przybywających z terytorium Ukrainy Zachodniej, pilnowali ośrodka telewizyjnego, budynków rządowych, okręgowego komitetu wyborczego i lokali wyborczych przez całą dobę podczas referendum w stołecznym Symferopolu⁴⁰.

W kontekście systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego warto zauważyć, że w czerwcu 1994 r. federalny minister spraw wewnętrznych wystosował pismo do podległych organów w sprawie udziału Kozaków w zapewnieniu porządku publicznego. W połowie kwietnia 1996 r. przyjęto regulamin udziału członków stowarzyszeń kozackich w służbie państwowej i innej, który określał rodzaje służby, wskazując, że mogą być zaangażowani w ochronę porządku publicznego, ochronę obiektów będących własnością państwową i komunalną, a także eskortę towarów, ochronę obiektów istotnych dla ludności. W latach 1991-1998 władze 53 podmiotów Federacji Rosyjskiej uchwałyły 275 aktów normatywnych

³⁸ А.В. Бредихин, *Военная служба казаков в системе безопасности Юга России (на примере Ростовской области)*, „Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения” 2020, nr 5, s. 234-243.

³⁹ А. Щербак, *Казак – воин по призванию*, „Военные комиссариаты России” 2021, nr 1, s. 35-36.

⁴⁰ *Атаман*, b.d.w., <https://vsko.ru/ataman/> (15 VIII 2022).

dotyczących Kozaków, w tym w Republice Kałmucji, Kraju Krasnodarskim i Kraju Nadmorskim rangi ustawowej. W celu poprawy współpracy organów ścigania ze stowarzyszeniami kozackimi, na mocy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 27 VIII 1996 r. utworzono organ doradczy – Radę Koordynacyjną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Federacji Rosyjskiej ds. współpracy ze stowarzyszeniami kozackimi, zniesioną dwa lata później⁴¹.

Z interesującego nas punktu widzenia wzrostu znaczenia udziału Kozaków w systemie bezpieczeństwa i porządku publicznego kluczowe znaczenie miało przeprowadzenie tzw. eksperymentu granicznego. W październiku 1995 r. Kolegium Federalnej Służby Granicznej (FSG) Federacji Rosyjskiej ogłosiło rozpoczęcie przygotowań do objęcia niewojskową ochroną fragmentów granicy państwowej, które nie posiadały odpowiedniej infrastruktury, przede wszystkim powstałych po upadku ZSRR. Stosowny dekret został podpisany przez prezydenta Jelcyna 19 VI 1996 r.⁴². Eksperyment rozpoczęto od granicy z Mongolią, później rozszerzając go na granicę z Kazachstanem, ale po protestach Ałmaty dostrzegającej w obecności Kozaków na granicy realne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego, strona rosyjska wycofała ich z niej. Ochotnicy biorący w nim udział mogli liczyć na ulgi podatkowe, zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy z zachowaniem prawa do wynagrodzenia na czas patrolu, zaś sam patrol odbywał się w obecności etatowych funkcjonariuszy FSG⁴³. W przedsięwzięciu wzięło udział 1,8 tys. osób, w tym 980 członków wojskowych stowarzyszeń kozackich, wykrywając w czasie eksperymentu 230 przestępstw granicznych, w tym przemyt łącznie pół tony narkotyków o wartości 2 mld RUB. Wydatki rządu federalnego na eksperyment wyniosły 6 mld RUB, wobec planowanych 40,5 mld RUB⁴⁴.

Niemniej członkowie stowarzyszeń rejestrowych uczestniczą w ochronie odcinków granicy państwowej do dzisiaj, co ma miejsce na podstawie umów trójstronnych pomiędzy Kozakami, władzami podmiotów federacji oraz Służby Granicznej Federalnej Służby Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej⁴⁵, jak miało to miejsce w Republice Osetii Północnej-Alanii oraz na granicy z Republiką Abchazji. W aktywnej fazie konfliktu zbrojnego w Donbasie w 2014 r. Kozacy dońscy zostali wysłani do wzmocnienia służby granicznej na kilku odcinkach granicy rosyjsko-ukraińskiej. Pojawiały się również doniesienia o bardziej aktywnym

⁴¹ В.И. Быковский, *Казаки в системе МВД*, „Право и безопасность” 2002, nr 2-3.

⁴² Указ Президента Российской Федерации № 943 О проведении эксперимента по невоисковой охране отдельных участков государственной границы Российской Федерации, 19 VI 1996, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/9611> (15 VIII 2022).

⁴³ L. Szerepka, *Kozacy w Rosji Borysa Jelcyna (1989-1999)*, Warszawa 2020, s. 185-188.

⁴⁴ Т.В. Таболина, *Казачество на рубеже XXI века: проблемы и возможности*, Москва 1997, s. 17-18.

⁴⁵ Federalna Służba Graniczna w latach 1996-2003 funkcjonowała jako niezależna instytucja bezpieczeństwa, natomiast w 2003 r. została podporządkowana Federalnej Służbie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Por. T. Szyszlak, *The impact of immigration...*, s. 11.

zaangażowaniu Kozaków w ochronę granic z Chinami, Gruzją, Japonią, Litwą i Polską⁴⁶.

Ponadto Kozacy dońscy i kubańscy zabezpieczali XXII Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Soczi w 2014 r., Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej w Rostowie nad Donem, Soczi i Wołgogradzie w 2018 r., zaś na szczególną ich rolę we wspomnianych wydarzeniach zwracał uwagę ataman Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego „Wszewielkie Wojsko Dońskie” i jednocześnie pierwszy zastępca gubernatora obwodu rostowskiego, Wiktor Gonczarow:

Kozacy dońscy nie tylko ujęli zagranicznych kibiców swoją gościnnością, przyjaznym charakterem, tradycyjnymi obyczajami i kulturą, ale także służyli zapewnieniu bezpieczeństwa i zapobieganiu przestępczości podczas mistrzostw świata. Służba Kozaków została wysoko oceniona przez władze regionów, organy ścigania, a przede wszystkim przez naszych gości, a także mieszkańców miast i stanic⁴⁷.

Inny spośród liderów Kozaków rejestrowych, ówczesny ataman Kubańskiego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego i jednocześnie wicegubernator Kraju Krasnodarskiego, Nikołaj Dołuda podkreślał:

Żywe zainteresowanie i życzliwość tych, którym szczerze zależy na losie Kozaków, i tych, którzy nie chcą widzieć w nim siły i potężnego zasobu dla wzmocnienia bezpieczeństwa Rosji, potwierdza fakt, że Kozacy kubańscy stoją dziś na czele, znajdują się w centrum wydarzeń historycznych, które decydują o losach kraju, jego suwerenności i stabilności. Wydarzenia tej rangi to między innymi Krymska Wiosna, rocznicowa Parada Zwycięstwa na moskiewskim Placu Czerwonym, ochrona porządku publicznego przez Kozaków podczas Igrzysk Olimpijskich i Paraolimpijskich w Soczi w 2014 r., międzynarodowy etap wyścigów Formuły 1, Puchar Konfederacji w futbolu w 2017 r.⁴⁸.

W szereg regionów funkcjonują kozackie milicje, w tym kozackie odwoły szybkiego reagowania (казачьи отряды быстрого реагирования, КОБР). W części przypadków Kozacy uzyskali prawo do stosowania środków przymusu bezpośredniego⁴⁹. Począwszy od czerwca 2021 r. członkowie stowarzyszeń

⁴⁶ Казаков привлекут к охране границы с Польшей и Китаем [18 X 2016], https://defendingrussia.ru/a/kazakov_mogut_privlech_k_ohrane_granicy_s_polshej_i_kitajem-6355/ (15 VIII 2022); И. Ульянов, Казаки вышли на границу [25 XI 2016], <https://pda.segodaya.ru/content/181834> (15 VIII 2022).

⁴⁷ Атаман войскового казачьего общества „Всевеликое войско Донское” Виктор Гончаров поздравил казаков с Новым годом и Рождеством [27 XII 2018], <https://www.skvk.org/57247> (15 VIII 2022).

⁴⁸ А.В. Бредихин, *op.cit.*, s. 237-238.

⁴⁹ Р. Кияшко, И. Петров, Казакам Ставрополя разрешили ношение гражданского оружия [25 V 2017], <https://rg.ru/2017/05/25/reg-skfo/kazakam-stavropolia-razreshili-noshenie-grazhdanskogo-oruzhiia.html> (15 VIII 2022).

kozackich pomagają w ochronie portu lotniczego Wnukowo pod Moskwą, z którego realizowane są przede wszystkim połączenia krajowe⁵⁰. Już kilka miesięcy później media informowały o ponad 220 przypadkach, w których Kozacy interweniowali, a także o dziewięciu osobach zatrzymanych⁵¹.

W lutym 2022 r. władze obwodu rostowskiego zaangażowały jednostki kozackie do pomocy policji w zakresie ochrony infrastruktury bezpieczeństwa i porządku publicznego na obszarach przygranicznych⁵². Od kwietnia 2022 r. ponad 550 członków Centralnego Wojskowego Stowarzyszenia Kozackiego wspomaga Służbę Graniczną w ochronie granicy rosyjsko-ukraińskiej w obwodach biełgorodskim, briańskim i kurskim⁵³. Według doniesień medialnych z kwietnia br. formacje kozackie brały udział w rosyjskiej inwazji na Ukrainę, dwa bataliony w składzie 1,4 tys. Kozaków, ponadto ponad tysiąc członków stowarzyszeń kozackich niosło służbę w zakresie ochrony granicy z Ukrainą, a kolejne pół tysiąca w punktach dystrybucji pomocy humanitarnej⁵⁴. Z kolei pod koniec lipca pojawiły się informacje o formowaniu nowych ochotniczych jednostek wojskowych, złożonych z członków wojskowych stowarzyszeń kozackich – Czarnomorskiego, Kubańskiego i Terskiego, którzy biorą udział w działaniach zbrojnych w ramach tzw. specjalnej operacji wojskowej na Ukrainie, w celu jej „demilitaryzacji” i „denazyfikacji”⁵⁵.

Zakończenie

Na kartach pracy pozytywnie zweryfikowano postawioną we Wstępie hipotezę, jakoby Kozacy rejestrowi stanowili istotny element dopełniający niewydolny system bezpieczeństwa narodowego naszego północnego sąsiada. Przeprowadzona analiza ukazała, że, po pierwsze, Kozacy rejestrowi ugruntowali swoją pozycję

⁵⁰ *Казакки возьмут под охрану аэропорт Внуково* [3 VI 2021], <https://vsko.ru/kazaki-vozmuto-pod-ohranu-aeropot-vnuково/> (15 VIII 2022).

⁵¹ *Более 200 правонарушений пресекли казаки в аэропорту Внуково* [27 VIII 2021], <https://ria.ru/20210827/druzhinniki-1747563298.html> (15 VIII 2022).

⁵² *В Ростовской области казаков привлекли к охране важных объектов* [24 II 2022], <https://www.interfax.ru/russia/824250> (15 VIII 2022).

⁵³ *Казакки усилили охрану приграничных с Украиной территорий* [15 IV 2022], <https://regnum.ru/news/polit/3565293.html> (15 VIII 2022).

⁵⁴ *Боевые действия и гуманитарная помощь: казакки участвуют в спецоперации в Донбассе* [5 IV 2022], <https://www.vesti.ru/article/2699308> (15 VIII 2022).

⁵⁵ *Казакки „Тавриды” идут в бой!* [20 VII 2022], <https://vsko.ru/kazaki-tavridy-idut-v-boj/> (15 VIII 2022); *Формируется добровольческая казачья бригада* [22 VII 2022], <https://vsko.ru/formiruetsya-dobrovolcheskaya-kazachya-brigada/> (15 VIII 2022); *Казакки отряда „Кубань” выдвинулись на Донбасс* [25 VII 2022], <https://vsko.ru/popolnenie-otryada-kuban-vydvynulos-na-donbass/> (15 VIII 2022).

jako rezerwa mobilizacyjna Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, co jest możliwe dzięki obowiązującym ramom prawnym, federalnym i regionalnym strategiom i programom. Po drugie, członkowie zarejestrowanych stowarzyszeń kozackich aktywnie uczestniczą w tworzeniu kompanii obrony terytorialnej, jako ochotnicy biorą udział w konfliktach militarno-politycznych, nie tylko w przestrzeni post-sowieckiej, ale także w innych regionach planety, w których obecne są rosyjskie interesy geopolityczne. Po trzecie, Kozacy rejestrowi stanowią istotny element systemu bezpieczeństwa i porządku publicznego, partycypując w ochronie imprez masowych i w staniu na straży granic państwowych. Po czwarte, są również obecni w innych aspektach istotnych dla systemu bezpieczeństwa narodowego, a ich działania widoczne są w kontekście bezpieczeństwa politycznego, społecznego, kulturowego, ekonomicznego czy ekologicznego.

Abstract

Tomasz Szyszlak

A subethnos corporation inspired. Registered Cossacks in the national security system of the Russian Federation

The article was devoted to the power corporation, the registered Cossack organizations, inspired by one of the subethnos of the Russian nation. The aim of the study was to show their place in the national security system of the Russian Federation. A hypothesis was put forward and positively verified that registry Cossacks constitute an important element complementing the ineffective system. The attention was focused on the military security system and the security and public order system, although the problem was also shown in the context of other subsystems of the Russian national security system.

Keywords: Russian Federation, Cossacks, subethnos, national security system

References

- Ankudinov, K. & Karasov, A., *Kazaki: narod ili sotsial'naya struktura*, „Russkiy Zhurnal”, 20 X 2011.
- Arnold, R., *Russia's Cossacks: „Fighters” Versus „Cheerleaders” – Analysis*, „Eurasia Review Journal”, 11 V 2022.

- Ataman* [3 IX 2022], <http://www.don-kazak.ru/ataman/>.
- Ataman*, no date, <https://vsko.ru/ataman/>.
- Ataman voyskovogo kazach'yego obshchestva „Vsevelikoye voysko Donskoye” Viktor Goncharov pozdravil kazakov s Novym godom i Rozhdestvom* [27 XII 2018], <https://www.skvk.org/57247>.
- Boleye 200 pravonarusheniy presekli kazaki v aeroportu Vnukovo* [27 VIII 2021], <https://ria.ru/20210827/druzhinniki-1747563298.html>.
- Boyevyie deystviya i gumanitarnaya pomoshch': kazaki uchastvuyut v spetsoperatsii v Donbasse* [5 IV 2022], <https://www.vesti.ru/article/2699308>.
- Bredikhin, A.B., *Voyennaya sluzhba kazakov v sisteme bezopasnosti Yuga Rossii (na primere Rostovskoy oblasti)*, „Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: Istoriya. Regionovedeniye. Mezhdunarodnyye otnosheniya” 2020, nr 5.
- Bykovskiy, V.I., *Kazaki v sisteme MVD*, „Pravo i bezopasnost” 2002, nr 2-3.
- Darczewska, J., *Kozacy Putina. Folklor, biznes czy polityka?*, Warszawa 2017.
- Direktiva ministra obrony Rossiyskoy Federatsii № 314/12/0198, 17 III 1995.
- Federal'nyy zakon № 154-FZ O gosudarstvennoy sluzhbe rossiyskogo kazachestva, 5 XII 2005, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/23152>.
- Formiruyetsya dobrovol'cheskaya kazach'ya brigada* [22 VII 2022], <https://vsko.ru/formiruetsya-dobrovolcheskaya-kazachya-brigada/>.
- Kazaki otryada „Kuban” vydvynulis' na Donbass* [25 VII 2022], <https://vsko.ru/popolnenie-otryada-kuban-vydvynulos-na-donbass/>.
- Kazaki „Tavridy” idut v boy!* [20 VII 2022], <https://vsko.ru/kazaki-tavridy-idut-v-boj/>.
- Kazaki usilili okhranu prigranichnykh s Ukrainoy territoriy* [15 IV 2022], <https://regnum.ru/news/polit/3565293.html>.
- Kazaki voz'mut pod okhranu aeroport Vnukovo* [3 VI 2021], <https://vsko.ru/kazaki-vozmot-pod-okhranu-aeroport-vnukovo/>.
- Kazakov privilekut k okhrane granitsy s Pol'shey i Kitayem* [18 X 2016], https://defendingrussia.ru/a/kazakov_mogut_privlech_k_okhrane_granicy_s_polshej_i_kitajem-6355/.
- Kitler, W., *Organizacja bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty ustrojowe, prawno-administracyjne i systemowe*, Toruń 2018.
- Kiyashko, R. & Petrov, I., *Kazakam Stavropol'ya razreshili nosheniye grazhdanskogo oruzhiya* [25 V 2017], <https://rg.ru/2017/05/25/reg-skfo/kazakam-stavropolia-razreshili-noshenie-grazhdanskogo-oruzhiia.html>.
- Kontseptsiya gosudarstvennoy politiki Rossiyskoy Federatsii v otnoshenii rossiyskogo kazachestva, 3 VII 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/639>.
- Lazarev, A., *Brigada kazatskogo kraya*, „Krasnaya zvezda”, 2 XI 2005.
- Opalev, A.V., *Soderzhaniye i struktura sistemy obespecheniya natsional'noy bezopasnosti*, „Vestnik Rossiyskoy Akademii Yestestvennykh Nauk” 2015, no. 5.

- Pełczyński, G., *Z problematyki klasyfikacji etnicznej w etnografii radzieckiej*, „Studia Socjologiczne” 1992, nr 3-4.
- Polozheniye o Mezhhvedomstvennoy komissii po realizatsii Strategii gosudarstvennoy politiki Rossiyskoy Federatsii v otnoshenii rossiyskogo kazachestva na 2021-2030 gody, https://base.garant.ru/400319870/#block_1000.
- Postanovleniye Pravitel'stva Rossiyskoy Federatsii № 355 O kontseptsii gosudarstvennoy politiki po otnosheniyu k kazachestvu, 22 IV 1994, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102409171&backlink=1&&nd=102029651>.
- Prikaz Ministra oborony RF № 061, 23 IX 1998.
- Shcherbakova, A., *Kazak – voin po prizvaniyu*, „Voyennyye komissariaty Rossii” 2021, nr 1.
- Shevchenko, V., *Kazaki – voiny i rezerv rossiyskoy armii*, „Khoporskiy polk” 2022, nr 8.
- Sozayev-Gur'yev, Y., *Genshtab uvelichivayet chislo kazach'ikh chastey v armii* [3 VIII 2012], <https://iz.ru/news/532117>.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014.
- Strategiya razvitiya gosudarstvennoy politiki Rossiyskoy Federatsii v otnoshenii rossiyskogo kazachestva do 2020 goda, 15 IX 2012, <https://legalacts.ru/doc/strategiya-razvitija-gosudarstvennoi-politiki-rossiiskoi-federatsii-v/>.
- Szerepka, L., *Kozacy w Rosji Borysa Jelcyna (1989-1999)*, Warszawa 2020.
- Szyszlak, T., *Imigranci z Ukrainy – wyzwanie dla polskiego systemu bezpieczeństwa narodowego*, [in:] *Emigracja obywateli Ukrainy do Polski po 2013 roku i jej wpływ na bezpieczeństwo*, ed. M. Lubicz Miszewski, Wrocław 2017.
- Szyszlak, T., *The impact of immigration from Post-Soviet States on the National Security System of the Russian Federation*, „The Voice of Security Awareness” 2017, nr 2.
- Tabolina, T.V., *Kazachestvo na rubezhe XXI veka: problemy i vozmozhnosti*, Moskva 1997.
- Trukhanov, V.A., *Sistema natsional'noy bezopasnosti: vliyaniye sotsial'nogo faktora (na primere kazachestva)*, Saratov 2003.
- Trusov, N.A., *Sistema natsional'noy bezopasnosti Rossii*, „Vestnik Nizhegorodskoy akademii MVD Rossii” 2016, no. 3.
- Ukaz Prezidenta RF № 505 Ob utverzhdenii Strategii gosudarstvennoy politiki Rossiyskoy Federatsii v otnoshenii rossiyskogo kazachestva na 2021-2030 gody, 9 VIII 2020, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/45821>.
- Ukaz Prezidenta RF № 612 Ob utverzhdenii Ustava voyskovogo kazach'yego obshchestva „Vsevelikoye voysko Donskoye”, 17 VI 1997, <http://kremlin.ru/acts/bank/11072>.
- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii O merakh po realizatsii zakona Rossiyskoy Federatsii „O reabilitatsii repressirovannykh narodov” v otnoshenii kazachestva, 15 VI 1992, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/1520>.

- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii № 341 O reformirovaniy voyennykh struktur, pogranichnykh i vnutrennykh voysk na territorii Severo-Kavkazskogo regiona Rossiyskoy Federatsii i gosudarstvennoy podderzhke kazachestva, 15 III 1993, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/3190>.
- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii № 400 O Strategii natsional'noy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii, 2 VII 2021, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/47046>.
- Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii № 943 O provedenii eksperimenta po nevoyskovoy okhrane ot del'nykh uchastkov gosudarstvennoy granitsy Rossiyskoy Federatsii, 19 VI 1996, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/9611>.
- Ul'yanov, I., *Kazaki vyshli na granitsu* [25 XI 2016], <https://pda.segodnia.ru/content/181834>.
- Vlasova, I.V., *Etnograficheskiye gruppy russkogo naroda*, [in:] *Russkiye*, eds. V.A. Aleksandrov, I.V. Vlasova, N.S. Polishchuk, Moskva 2003.
- V Rostovskoy oblasti kazakov privlekli k okhrane vazhnykh ob"yektov* [24 II 2022], <https://www.interfax.ru/russia/824250>.
- Wiśniewski, B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013.
- Yerokhin, I.Y., *Kazachestvo v svete voprosa voyennoy sluzhby*, „Teoriya i praktika obeshchstvennogo razvitiya” 2013, nr 4.
- Zakon Rossiyskoy Federatsii № 2446-I O bezopasnosti, 5 III 1992, <https://base.garant.ru/10136200/>.

Tomasz Szyszlak – dr politologii, adiunkt w Zakładzie Badań Wschodnich w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, redaktor naczelny „Wschodnioznawstwa”. ORCID: 0000-0002-0281-3377